

Могільова Світлана Валентинівна

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету
внутрішніх справ

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Громадянське суспільство сучасної України все ще можна визначати як незріле внаслідок його генезису та занадто короткого історичного строку формування. Поряд із традиційними перешкодами у становленні та розвитку громадянського суспільства, такими, як активне втручання держави у відносини громадських об'єднань, намагання правлячих еліт посилити свої політичні та соціальні позиції, перевищення повноважень на різних рівнях адміністративного апарату, діяльність різноманітних структур корпоративно-бюрократичного типу всередині держави тощо, існують і нові складності. Ці нові труднощі привнесені обраним нашою країною стратегічним курсом на євроінтеграцію та зростаючою швидкістю як глобально-світових, так і локальних політичних процесів. З цієї точки зору спробуємо визначити характер соціальних змін в нашій країні та можливі нові виклики щодо подальшого формування громадянського суспільства.

Особливістю соціальних змін сучасної України є їх обмеженість в історичному часі. Так, країни Західної Європи із сталими формами демократії (і, відповідно – зрілими відносинами громадянського суспільства) проходили шлях політичних змін протягом століть. Така керована еволюція надає змогу більшості членів суспільства засвоїти мету перетворень як необхідну, органічно виплекану соціумом, правлячим елітам – змогу формувати нові ціннісні орієнтації протягом декількох поколінь, а на рівні громадянського суспільства – можливість природного (а не штучного) формування його базових елементів:

економічної організації – цивілізованих ринкових відносин; соціально-регульованої структури: підприємці, наймані робітники та непрацездатні громадяни; суспільно-політичної організації у протиставленні до державно-політичної. Більш швидкий тип соціальних змін – реформування. Хоча й займає декілька десятиліть, така соціальна перебудова при певному напруженні соціальних та політичних сил, зазвичай встигає побудувати необхідні соціальні та економічні засади подальшого демократичного розвитку. Запозичення деяких зарубіжних моделей, що є характерним для реформаційних суспільств, позитивно працює, як на рекрутування нових еліт з найбільш активних, освічених, сприйнятливих до нового членів соціуму, так і на складання громадянських відносин. Стрімкого розвитку більшості галузей суспільного життя вимагає модернізація, яка триває максимум два-три десятиліття та спроможна активно переорієнтувати на запозичені, більш розвинуті моделі розвитку. Певним її недоліком є неприродність (часто насильництво) методів та руйнування сталих систем цінностей, соціальних структур, що супроводжується необхідним деформуванням і паттернів соціальних відносин як на вертикальному, так і на горизонтальному, навіть особистісному рівні. Останнє особливо відчутно гальмує розвиток громадянського суспільства. Трансформація – найбільш швидкий вид соціальних перебудов. Триваючи близько 10 років, вона показує надто високий ступінь неприродності соціальних змін. Запозиченість більшості ідей, моделей розвитку, гасл призводять до несподіваних і непередбачених змін соціальної реальності (часто навіть для тих, хто їх режисує). Трансформація змінює не деякі (реформування), не більшість (модернізація), а всі сфери життя, навіть ті, котрі відповідають за безпосереднє функціонування і стабільне забезпечення життя суспільства. Миттєво руйнуються і державні, і суспільні встановлення, те, що Ф. Бродель назвав «структурами повсякденності» [1], наслідком чого є, зазвичай, катастрофа (приклади – революція 1917 року на території Російської імперії, «перебудова» в СРСР наприкінці 80-х років XX ст.). Зважаючи на викладене, перебіг змін в сучасному українському суспільстві доречно визначити як

модернізацію в сучасному розумінні (відновлення соціально-економічних, політичних, культурно-духовних засад суспільства в прагненні наздогнати розвинуті постіндустріальні суспільства) з елементами трансформації.

Зрозуміло, що така трансформаційна модернізація за рахунок своєї швидкості не сприяє підвищенню статусу самодіяльної активності громадян (найважливішої засади складання й розвитку громадянського суспільства), оскільки для населення зостаються не з'ясованими цінності соціальної самодіяльності, відсутнє належне засвоєння громадською свідомістю ідеології прав людини, глибоко не усвідомлене поняття свободи як необхідності (свідомої співпраці) та свободи як відповідальності – не тільки перед законом, що є прерогативою держави, але й перед співгромадянами та власною совістю, що є ознакою зрілого громадянського суспільства. Відомо, що громадянське суспільство не виникає легко там, де люди історично не мали змоги виборювати свої права і свободи, де відсутні традиції критичного аналізу з боку громадськості щодо діяльності влади і, нарешті, де люди не завжди розрізняють політичні свободи та свавілля.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити одну із новітніх проблем, з якою стикаються сучасні намагання вибудови громадянського суспільства. Україна зараз перебуває в стані як би «подвійної» модернізації. З одного боку – їй належить подолати наслідки «хвороби бездержавності», що передбачає значні зусилля у продовженні вибудови власної національної держави. Це завдання вимагає спирання на сталі національні цінності, їх подальший розвиток у сучасній культурі, трансляцію у суспільну свідомість тощо. З іншого боку – це модернізація наздоганяюча, яка постулює активну орієнтацію на більш економічно та суспільно продвинуті країни (стратегічний пріоритет – інтеграція в ЄС), що неминуче потребує запозичення головних ідей та настанов європейської культури. Поряд з цим відзначається, що країни, які вже вдало інтегровані в ЄС, «багато в чому зблизилися щодо їх економічних і політичних систем, їх соціальної структури, базових цінностей, матеріального добробуту і суб'єктивного світовідчуття населення» [3]. Тобто, країни європейського

простору більш схожі між собою, ніж ті, що тільки перебувають «на шляху» до інтеграції – це Східна Європа, пострадянські країни. У державах, що вже адаптовані у європейське співтовариство, відбулася неминуча стандартизація та уніфікація майже всіх сфер життя, що є цілком сподіваним для процесів модернізації та трансформації. Сьогодні обсяг «обумовленості ЄС» продовжує неухильно зростати (особливо для країн посткомуністичних). «Вимоги, які ЄС висуває до країн-кандидатів, або країн, які є потенційними кандидатами на вступ, давно вийшли далеко за межі стандартного пакета умов міжнародних фінансових організацій і сьогодні стосуються ключових соціально-політичних атрибутів держави» [2, с. 85]. Але ж ми розуміємо, що виконання умов перетворень в сфері економічно-ринкових відносин та соціальної політики держави, природньо спричинять зміни в стані громадянського суспільства нашої країни. Передбачуваним позитивним наслідком буде його активізація та самоорганізація. Непередбачуваним наслідком може стати метання на рівні індивідуальної свідомості між європейськими та національними системами ціннісних орієнтацій. Перші – недостатньо засвоєні, другі – порівняно молоді. Тому, одним із важливих завдань політичної теорії сьогодні бачиться створення такої концепції, яка б дозволила зберегти надбання національної ідентичності у гармонійному поєднанні з кращими надбаннями європейського досвіду.

Література.

1. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм. XV-XVIII вв. – Т. 1. Структуры повседневности: возможное и невозможное. / Фернан Бродель. – М.: Прогресс, 1986. – 622 с.
2. Рудік О. О. Обумовленість ЄС: еволюція та тенденції розвитку / О. О. Рудік // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 10. – С. 81-86. doi: 10.15421/1717135
3. Шпилёв Д.А. Трансформация и модернизация в современном коммуникативном обществе: [Электронный ресурс] / Дмитрий Шпилев. – URL: <https://www.civisbook.ru/files/File/Shpilev.pdf>